0311 ეკონომიკა ECONOMICS

არათანაბარი რეგიონული განვითარების გამომწვევი ძირითადი ფაქტორები საქართველოში

პაატა მაისურაძე
E-mail: maisuradze.paata25@gtu.ge
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

რეფერატი

სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოს რეგიონებში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობის გამომწვევი ძირითადი ფაქტორები, ინსტიტუციური გამოწვევები და მათი გადაჭრის შესაძლო მექანიზმები. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის შემდგომ პერიოდში წარმოქმნილმა ასიმეტრიულმა განვითარებამ გააღრმავა დისპროპორცია ურბანულ ცენტრებსა და პერიფერიულ რეგიონებს შორის. ნაშრომში განხილულია პრობლემური რეგიონების ტიპოლოგია (კრიზისული, ჩამორჩენილი, დეპრესიული) და შეფასებულია ფისკალური დეცენტრალიზაციის მიმდინარეობის დინამიკა. სტატია შეისწავლის იმ ფუნდამენტურ მიზეზებს, რაც განაპირობებს ეკონომიკურ უთანასწორობას, მათ შორის ინვესტიციების არათანაბარ განაწილებას, ადამიანური კაპიტალის დეფიციტს, ინფრასტრუქტურულ ხარვეზებსა და დემოგრაფიულ გამოწვევებს. კვლევის შედეგად შემოთავაზებულია რეკომენდაციები ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის, თვითგანვითარებადი ეკონომიკური სისტემების ჩამოყალიბებისა და ადგილობრივი მუნიციპალიტეტების ავტონომიის გაძლიერების მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული უთანასწორობა, ფისკალური დეცენტრალიზაცია, პრობლემური რეგიონები, ინკლუზიური ზრდა, გამოთანაბრების პოლიტიკა.

შესავალი

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პროცესი გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაიწყო და მისი მიზანი ცენტრალიზებული გეგმური მოდელიდან საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლასთან იყო დაკავშირებული. თუმცა, აღნიშნული პროცესს თან ახლდა მრავალი წინააღმდეგობა და რეგიონთაშორისი დისბალანსი დღესაც საკმაოდ რთულად მიმდინარეობს. ქვეყნის განვითარების საწყის ეტაპზე რეგიონული სტიმულირების ეფექტიანი მექანიზმების არარსებობამ, სახელმწიფო მართვის სისტემის ძირეულმა ცვლილებამ და ახალ გეოპოლიტიკურ რეალობასთან ადაპტაციის აუცილებლობამ შეუქცევადი უარყოფითი შედეგები გამოიწვია და ჩამორჩენილი ტერიტორიული ერთეულების ჩამოყალიბებას შეუწყო ხელი. საბაზრო კონკურენციის პირობებში ტერიტორიული ერთეულების კონკურენტუნარიანობა წარმოადგენს რეგიონის მახასიათებელს განახორციელოს დამოუკიდებელი ეკონომიკური პოლიტიკა ისე, რომ დაძლიოს წინააღმდეგობები და გაზარდოს მომდინარე რისკებისადმი მდგრადობა (დანელია 2008).

ტერიტორიული ერთეულების დისპროპორციული განვითარება განპირობებულია ასიმეტრიული (დისჰარმონიული) მოდელით, რომელიც ზრდის განსხვავებებს ცენტრსა და პერიფერიებს შორის, მაშინ როდესაც ჰარმონიული განვითარება უზრუნველყოფს მაჩვენებლების ურთიერთდაახლოებასა და სოციალურ სამართლიანობას (ალავიძე 2004). სამეცნიერო სტატიის მიზანია საქართველოს რეგიონული უთანასწორობის გამომწვევი მიზეზების შესწავლა, დეცენტრალიზაციის პოლიტიკის შეფასება და შედარებითი ანალიზის საფუძველზე, საერთაშორისო პრაქტიკაზე დაყრდნობით ინკლუზიური ზრდის უზრუნველყოფის გზების დასახვა.

ძირითადი ნაწილი

ტერიტორიული ერთეულების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის ობიექტური შეფასება ეფუძნება კომპლექსურ ინდიკატორებს, რომლებიც მოიცავს საწარმოო, რესურსულ-ინფრასტრუქტურულ და სოციალურ პარამეტრებს. აღნიშნული მაჩვენებლების საფუძველზე რეგიონები ოთხ ძირითად კატეგორიად იყოფა: მაღალი, საშუალო, დაბალი და უაღრესად დაბალი განვითარების დონის ჯგუფებად. სტატისტიკური მონაცემები მოწმობს, რომ საქართველოს პერიფერიული რეგიონები უპირატესად დაბალი განვითარების ნიშნულზე იმყოფებიან. ეს მდგომარეობა განპირობებულია რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკის ისეთი გამოწვევებით, როგორიცაა არათანმიმდევრულობა, დაუბალანსებლობა, სუბიექტურობა და დაბალ ეფექტიანობა (ხუხუნეიშვილი 2020).

ჩამორჩენილი ზონების რეაბილიტაციისა და მიზნობრივი სახელმწიფო მარეგულირებელი ინსტრუმენტების შემუშავებისთვის მნიშვნელოვანია მათი იდენტიფიცირება. მკვლევარები და მეცნიერები გამოყოფენ პრობლემური რეგიონების სამ ძირითად ტიპს:

- **კრიზისული რეგიონები** – ამ ჯგუფს განეკუთვნება ის ტერიტორიები, რომლებიც ხასიათდებიან არა მხოლოდ ღრმა სოციალურ-ეკონომიკური რეცესიით, არამედ მწვავე ეკოლოგიური პრობლემებითაც. მათზე უარყოფითად მოქმედებს მასშტაბური ბუნებრივი კატასტროფები და სტიქიური მოვლენები. შედეგად, სახეზე გვაქვს სამეურნეო პოტენციალის მოშლა, წარმოებისა და ცხოვრების დონის მკვეთრი დაცემა, უმუშევრობის ზრდა და მოსახლეობის მასობრივი მიგრაცია ურბანულ ცენტრებში.
- **ჩამორჩენილი რეგიონები** – მოიცავს ტერიტორიებს, რომელთა ეკონომიკური პოტენციალი მნიშვნელოვნად დაბალია ქვეყნის საშუალო მაჩვენებლებთან შედარებით. ამ ტიპის რეგიონები გამოირჩევიან მცირედ დივერსიფიცირებული ინდუსტრიული სტრუქტურით, განუვითარებელი ინფრასტრუქტურული ქსელითა და მოშლილი სოციალური სფეროთი. ამასთან, ასეთი რეგიონების ეკონომიკური სტაგნაცია იმდენად მძიმეა, რომ გამორიცხავს კრიზისიდან მათი დამოუკიდებლად გამოსვლის შესაძლებლობას.
- **დეპრესიული რეგიონები** – ხასიათდებიან ეკონომიკური აქტივობის ხანგრძლივი და ღრმა დაქვეითებით, მოძველებული ინფრასტრუქტურითა და შეზღუდული საინვესტიციო გარემოთი. ასეთ ტერიტორიებზე არსებული მდგომარეობა კრიტიკულია და მოითხოვს დაუყოვნებლივი სანაციური და მხარდამჭერი სახელმწიფო ღონისძიებების გატარებას (სერვასტიანცი 2020). გარდა ამისა, ყველა სახის პრობლემურ რეგიონში განსაკუთრებით მწვავედ დგას წარმოებაში თანამედროვე ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის პრობლემა, რაც კიდევ უფრო ზრდის სოციალურ-ეკონომიკურ განსხვავებას ურბანულ ცენტრებსა და პერიფერიებს შორის.

საქართველოს რეგიონული განვითარების პოლიტიკის ფუნდამენტურ გამოწვევას წარმოადგენს მოწყვლადი ტერიტორიული ერთეულების სამეურნეო და ბუნებრივი პოტენციალის არასრული ათვისება და არაზუსტი აღრიცხვა. პოსტსაბჭოთა პერიოდში განადგურდა ადგილობრივი მრეწველობისა და სასოფლო-სამეურნეო მიწების ათვისების ტრადიციული სტრუქტურა. მოქმედი ეკონომიკური დარაიონების მეთოდოლოგია არ ეფუძნება ისეთ მიდგომებს, რომლებიც ეკონომიკური პოლიტიკის შემქმნელებს საშუალებას მისცემს სრულად აღიქვან ამა თუ იმ ტერიტორიის სამრეწველო შესაძლებლობები. გამოთანაბრების პოლიტიკის წარმატებისთვის აუცილებელია თითოეული რეგიონის არსებული და პოტენციური რესურსების სიღრმისეული შეფასება (პაპავა და ბერიძე 2021, 25-28). საკითხის კომპლექსური შესწავლა საშუალებას მოგვცემს გამოვყოთ რეგიონების დიფერენციაციის სამი მთავარი მიზეზი:

1. მოწყვლად რეგიონებში დარგობრივი ეკონომიკის შეზღუდულობა ან არარსებობა: სექტორული დისბალანსი იწვევს წარმოების დაცემასა და გარემო პირობებისადმი სუსტ ადაპტაციას;
2. ცენტრალურ და რეგიონულ ხელისუფლებებს შორის უფლებამოსილებათა გამიჯვნა: საკანონმდებლო ბაზის დაუხვეწაობა და წინააღმდეგობრივი ხასიათი ხელს უშლის ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ფორმირებას;
3. პერიფერიული რეგიონების ბუნებრივი პოტენციალის აუთვისებლობა: ჩამორჩენილი რეგიონების კონკურენტული შესაძლებლობების ზრდა პირდაპირ კავშირშია მათი ბუნებრივი რესურსების შესწავლასა და რეალიზებასთან.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს რეგიონული პოლიტიკის სტრატეგიულ მიზნად უნდა ჩამოყალიბდეს თვითგანვითარებადი ეკონომიკური სისტემის დანერგვა. ეს გულისხმობს პროგრესული სოციალურ-ეკონომიკური ცვლილებების უწყვეტ აკუმულირებას, რაც უზრუნველყოფს პერიფერიული ზონების ფორსირებულ გადასვლას განვითარების თვისებრივად ახალ საფეხურზე (ზარათაშვილი და ალავიძე 2004).

დასკვნა

რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობის დაძლევა მოითხოვს კომპლექსურ და სისტემურ სახელმწიფო პოლიტიკას, ვინაიდან ცენტრალიზებული მართვის ტრადიციული მიდგომა ვერ უზრუნველყოფს პერიფერიული ტერიტორიების სწრაფ და ჰარმონიულ განვითარებას. პრობლემური რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური რეაბილიტაციისთვის გადამწყვეტია შიდა თვითგანვითარებადი ეკონომიკური მექანიზმების ამოქმედება და რესურსული პოტენციალის სრული ათვისება. არსებული

რეალობის გათვალისწინებით მნიშვნელოვანია თვითმმართველი ერთეულების ფინანსური ავტონომიის გაძლიერება, საინვესტიციო და ტექნოლოგიური სტიმულირება, ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის მოდელის დანერგვა და რეგიონების ინდივიდუალური საჭიროებების გამოვლენა. დისბალანსი ურბანულ ცენტრებსა და პერიფერიულ რეგიონებს შორის ქმნის მნიშვნელოვან სისტემურ გამოწვევებს და საფრთხეს უქმნის ინკლუზიურ ეკონომიკურ განვითარებას მთელი ქვეყნის მაშტაბით, ვინაიდან პირდაპირ კავშირშია ეკონომიკურ და სოციალურ სტაბილურობასთან. სწორედ ამიტომ, რეგიონული უთანასწორობის აღმოფხვრას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ცალკეული რეგიონის განვითარების თვალსაზრისით.

ლიტერატურა

1. ალავიძე, ზ. (2004). „საქართველოს რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის შემზღუდავი ფაქტორები“. GeoEconomics, ნოემბერი 7. https://geoeconomics.ge/?p=1521
2. ბარათაშვილი, ე., და ალავიძე, ზ. (2004). „საქართველოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური დიფერენციაციის ობიექტური მიზეზები და მათი გამოთანაბრების პრიორიტეტები.“ სამეცნიერო აკადემიური ჟურნალი საქართველოს ეკონომიკა e-ISSN 1512-2980. http://geoeconomics.ge/?p=1550
3. დანელია, მ. (2008). „რეგიონული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების წინააღმდეგობები თანამედროვე ეტაპზე.“ სამეცნიერო აკადემიური ჟურნალი საქართველოს ეკონომიკა e-ISSN 1512-2980. https://geoeconomics.ge/?p=3287
4. პაპავა, ვლადიმერ და თეიმურაზ ბერიძე. 2021. „საქართველოს რეგიონული ეკონომიკური განვითარების გამოწვევები და პერსპექტივები.“ *ეკონომიკური პოლიტიკის ჟურნალი* 15, no. 1 (2021): 25-28. https://economicpolicyjournal.ge/
5. სერვასტიანცი, ნ. (2020). „რეგიონული განვითარება როგორც ერთ-ერთი გამოწვევა საქართველოსთვის და მისი განვითარების პერსპექტივები.“ სამეცნიერო ანალიტიკური ჟურნალი e-ISSN 1512-2980, საკატალოგო ინდექსი 17022. https://geoeconomics.ge/?p=12532
6. ხუხუნეიშვილი, ნ. (2020). „საქართველოს რეგიონული განვითარების პრობლემები და პერსპექტივები.“ კავკასიის ეკონომიკური ჟურნალი 12 (2) 45-60. https://caucasuseconomicjournal.ge/

Key Determinants of Uneven Regional Development in Georgia

Paata Maisuradze

Abstract

This article provides an in-depth analysis of the key factors driving socio-economic inequality across Georgia's regions, the institutional challenges involved, and potential mechanisms for addressing them. The asymmetric development that emerged during the post-transition period to a market economy has widened the disparity between urban centers and peripheral regions. The paper examines the typology of problem regions (crisis, lagging, depressed) and evaluates the dynamics of ongoing fiscal decentralization. **The article examines the fundamental causes that drive economic inequality, including the uneven distribution of investments, human capital deficits, infrastructural flaws, and demographic challenges.** Based on the research findings, recommendations are provided to foster inclusive economic growth, establish self-sustaining economic systems, and strengthen the autonomy of local municipalities.

Keywords: Regional Inequality, Fiscal Decentralization, Problem Regions, Inclusive Growth, Equalization Policy.